

**MULTIKULTÚRNE ŠPECIFIKÁ V PREKLADE PRÓZY
AMERICKÝCH AUTOROV ETNICKÝCH MENŠÍN.
INTERPRETÁCIA A ANALÝZA ORIGINÁLU
A PREKLADU ROMÁNU KHALEDA HOSSEINIHO
*TISÍC ŽIARIVÝCH SŮNK***

Emília Janecová

*Emília Janecová získala doktorský titul na Katedre translatológie FF UKF v Nitre. V centre jej akademického záujmu stojí umelecký preklad, sústreďí sa najmä na prózu autorov etnických menšín a stvárnenie jej špecifik v preklade. Na túto tému publikovala viacero článkov, taktiež je spoluautorkou monografie *Literature and Culture* (Nitra, 2010). V posledných rokoch sa sústreďí na vzdelávacie aktivity súvisiace s prekladom audiovizie. Umeleckým prekladom sa zaoberá i mimo akademického prostredia, na preklade niekoľkých knižných publikácií spolupracovala najmä s vydavateľstvom Albatros a vydavateľstvom Enigma. Taktiež sa podieľa na príprave titulkov pre slovenské a zahraničné filmové festivaly a pôsobí ako koordinátorka prekladu titulkov pri aktuálnom projekte Ústavu pamäti národa SR.*

ÚVOD

Próza amerických autorov etnických menšín, ktorú dnes predstavuje tvorba africko-amerických, arabsko-amerických, ázijsko-amerických, taliansko-amerických, židovsko-amerických, mexicko-amerických, kubánsko-amerických či indiánskych amerických autorov, má mnoho výrazných prvkov prítomných vo väčšine textov, vďaka ktorým by sme mohli tieto texty vyčleniť ako osobitý typ spisby. Prirodzene, každá z týchto čiastkových literatúr, každý autor a každé dielo má svoje špecifiká. Rekurzívne opakovanie sa prvkov reflektujúcich stret a kontakt kultúr, ktoré sú často prezentované optikou individuálnej skúsenosti, však naznačuje, že odhliadnuc od špecifik prostredia, z akého autor pochádza, tieto diela majú často spoločné ideové či motivické východiská a používajú obdobné formálne prostriedky, ktorými tieto východiská vyjadrujú. Lucia Hornáková tvrdí, že minoritných (a teda aj etnických) autorov spája najmä „snaha o umelec-

ké zobrazenie nevypovedanej či historickými okolnosťami zamlčovanej osobnej a kolektívnej skúsenosti“ (Hornáková, 2007, s. 422). Práve tento aspekt tvorby im následne umožňuje reflektovať interakciu a vzťahy medzi dvomi alebo viacerými skupinami či kultúrami, čím sa – vďaka odlišnej perspektíve – americká etnická próza môže vyčleniť ako osobitý typ spisby. Najmä v poslednom desaťročí možno v danom type textov badať isté vývojové tendencie, ktoré rozširujú základné východiská a postupy a ohnisko záujmu presúvajú na citlivé témy, akými je napríklad náboženská rovnoprávnosť, rodová problematika či otázka sexuálnej identity. Tým majú možnosť podávať svedectvo o každodenných zápasoch o sebayjadrenie a sebarealizáciu, a to už nielen v rámci – na základe hegemonistického rozlíšenia kultúr – dominantnej kultúry, či skupiny, ale i v rámci kultúry vlastnej. Táto tendencia otvára v systéme americkej literatúry etnických menšín nový rozmer, v ktorom už autori nevyjadrujú príslušnosť k jednej alebo druhej kultúre, ani sa primárne nesústredia už len na život na rozhraní dvoch kultúrno-spoločenských kontextov. V dielach z posledných rokov možno badať zobrazovanie multikultúrnej reality, v ktorej je odlišnými kultúrami ovplyvnený akýkoľvek element spadajúci do rámca dnešnej globalizovanej spoločnosti. Tento nový rozmer zaujímavým spôsobom ovplyvňuje jazykové i tematické stvárnenie súčasných diel, čo otvára nové dimenzie pri interpretácii ale i literárno-kritickej percepcii textov. V snahe porozumieť špecifikám týchto diel, interpretovať ich a adekvátne ich pretransformovať do inojazyčného prostredia v podobe prekladu je preto potrebné oboznámiť sa so špecifikami prózy autorov etnických menšín ako takej, porozumieť jej pozícii v systéme americkej literatúry a poznať, ako je vnímaná v domácom prostredí. Dôležité je taktiež vnímať text komplexne a kultúrno-kontextové špecifiká tematickej a jazykovej kompozície, ktoré sú v ňom obsiahnuté, identifikovať a rešpektovať i v procese prekladu.

Základné východiská prózy amerických autorov etnických menšín totiž demonštrujú, že akékoľvek kultúrne špecifiká zobrazené či už na tematickom alebo jazykovom kompozičnom pláne vytvárajú v textoch, ktoré sú predmetom nášho záujmu, príznačné interkultúrne napätie. To vyvoláva v procese recepcie originálu zaujímavú formu interkultúrnej komunikácie. V procese prekladu sa táto komunikácia rozširuje o ďalší kontext – kontext prijímajúceho prostredia, čo môže pri správnej interpretácii špecifik týchto textov a ich transfere do cieľového jazyka viesť k zaujímavej kultúrno-komunikačnej situácii. Osobitosti takto definovaného prekladateľského procesu čiastočne reflektujú i teoretické prístupy, ktoré túto situáciu opisujú v intenciách chápania prekladu ako interkultúrnej komunikácie (Vilikovský, 1984; Gromová, 2004) alebo cez prizmu niektorých prístupov z oblasti postkoloniálnej translatológie (Hornáková, 2007; Hevešiová, 2006, 2008, 2011). Tak či onak, uplatniteľnosť translatologických prístupov v plnom rozsahu je možná len vtedy, ak do úvah o tomto osobitom type textov začleníme všetky

ich špecifiká. Tie najmä v prípade súčasnej prózy amerických autorov etnických menšín už presiahli rozmer hegemonistického kulturologického chápania, či už v súvislosti s originálom alebo prekladom, a nespĺňajú ani vymedzenie prekladu ako komunikácie medzi dvoma kultúrnymi kontextami, keďže už v texte originálu sú prítomné minimálne dva kultúrne kontexty. Príznačné miesto majú v uvažovaní o preklade prózy amerických autorov etnických menšín aj osobité kompozičné stratégie, kde sa prekladateľ v snahe dosiahnuť ekvivalenciu vo výslednom komunikáte musí vyrovnáť s určitými akoby prekladovými postupmi obsiahnutými už v texte originálu. Chápanie pojmov metatext a metakomunikácia (podľa Popoviča, 1983) sa tak v procese prekladu posúva do unikátnej roviny.

Aby sme mohli špecifický komunikačný rozmer skúmaného typu textov uchopiť komplexne, sústredíme sa na ich interpretáciu a následne na spôsoby transferu špecifik v prekladoch do slovenského jazyka. Prostredníctvom komparatívnej analýzy originálu a prekladu textu románu Khaleda Hosseiniho *Tisíc žiarivých slnôk* poukazujeme na spomínané osobitosti ako i na spôsob, akým sa s nimi prekladateľka textu Mária Galádová v jednotlivých prípadoch vyrovnala. V snahe reflektovať osobitosti v preklade sa opierame o tradičné chápanie kultúrne podmienených špecifik, ktorého autorom je Ján Vilikovský (1984, s. 130), a to oblasť špecifik materiálnych, jazykových a kultúrno-kontextových. Vilikovský v súvislosti s transferom špecifik v procese prekladu konštatuje, že prekladateľ sa pri voľbe prekladateľskej koncepcie rozhoduje, do akej miery s nimi bude čitateľa konfrontovať (ibid.), čo práve v prípade prekladu americkej etnickej prózy môže do značnej miery ovplyvniť, v akom rozsahu bude naplnený pôvodný kultúrno-komunikačný zámer autora originálu. Pri detailnej analýze prekladateľských stratégií a postupov sa zamýšľame nad ich adekvátnosťou a následne mierou zachovania – a vôbec možností zachovania – výpovednej hodnoty originálu v preklade do slovenčiny.

INTERPRETÁCIA A ANALÝZA ORIGINÁLU A PREKLADU ROMÁNU KHALEDA HOSSEINIHO TISÍC ŽIARIVÝCH SLNÔK

Tri roky po úspešnom *Majstrovi šarkanov* vydáva Hosseini ďalší román z afganského prostredia, ktorý už v roku 2009 vychádza s názvom *Tisíc žiarivých slnôk* vo vydavateľstve Ikar aj v slovenskom preklade. Na rozdiel od Hosseiniho románovej prvotiny *Tisíc žiarivých slnôk* predstavuje čitateľovi svet afganských žien v druhej polovici 20. storočia a na začiatku 21. storočia, pričom na pozadí príbehov dvoch hlavných hrdiniek mapuje aj meniaci sa charakter krajiny. V porovnaní s *Majstrom šarkanov*, v ktorom sa sústreďí na rozdiely medzi prostredím Afganistanu a okolitým svetom, sa tento román sústreďí viac na afganské prostredie a jeho kultúrno-spoločenský kontext konfrontuje so západným v oveľa menšej miere.

Na druhej strane však čitateľovi sprostredkúva obraz o kultúrnej diverzite krajiny, zobrazovaný v príbehu nielen na tematickom, ale aj jazykovom pláne. Rebecca Stuhr vo svojej detailnej štúdií venovanej Hosseinioho tvorbe konštatuje, že „väčšina ľudí v Severnej Amerike pozná Afganistan len z toho, čo počuli o Talibane v 90. rokoch minulého storočia a zo správ o nepokojoch a úsilí vynaloženom pri zakladaní nového štátu na začiatku 21. storočia“ (Stuhr, 2009, s. 60). Podľa nej práve silný príbeh v románe *Tisíc žiarivých slnk* odráža snahu priviesť potenciálneho čitateľa k odlišnému nazeraniu na túto krajinu alebo na emigrantov, ktorí z nej pochádzajú (ibid.), čím bezpochyby iniciuje príznačný interkultúrny dialóg.

Román predstavuje príbehy dvoch afganských žien, pričom každá z nich pochádza z iného prostredia a prezentuje iný náhľad na daný kultúrno-spoločenský kontext. Mariam – príslušníčka tadžickej menšiny – predstavuje tradičné vnímanie žien. Pochádza z fiktívnej dediny v okolí Herátu, kde na konci 60. rokov 20. storočia žije ako malé dievča len so svojou matkou. Narodila sa ako nemanželské dieťa, čím celý život trpí, pretože cíti, že sa nikdy nebude môcť rovnať svojim súrodencom z legitímnych otcových manželstiev. Nemá vzdelanie, otec sa k nej na verejnosti nepriznáva, preto jej jedinou vyhlídkou do budúca je sobáš s mužom, ktorý sa o ňu postará. Druhou protagonistkou príbehu je Laila – takisto príslušníčka tadžickej menšiny – ktorá však reprezentuje modernejšie vnímanie sveta a žien. Laila vyrástla v slobodomyselnej rodine v Kábule. Ešte počas komunistickej okupácie získala ako dieťa štandardné vzdelanie a pod záštitou svojho otca, intelektuála, dúfa v budúce naplnenie svojich smelých ambícií. V atmosfére veľkomesta na konci 80. rokov minulého storočia žije deväťročná Laila v kultúrno rozmanitom prostredí, keďže medzi svojimi blízkymi má nielen Tadžikov, ale aj Hazarov, Uzbekov či Paštúnov – čo sú najpočetnejšie etnické skupiny v Afganistane. Rozprávanie príbehov oboch protagonistiek sprvoti akoby len podáva obraz o dianí v Afganistane v týchto obdobiach na pozadí ich detských osudov, avšak neskôr ich postupne približuje a vypovedá o priateľstve a láske v slede búrlivých udalostí posledných dekád poznačených rasovými, náboženskými a politickými konfliktami.

Je zrejmé, že takto komponované dielo odráža v kontexte, ktorý reflektuje, interkultúrnu konfrontáciu a v procese čitateľskej recepcie vyvoláva taktiež určitú formu interkultúrnej komunikácie, snaží sa iniciovať interkultúrny dialóg a využíva odlišné postupy a stratégie, a to čiastočne v jazykovej, ale najmä v tematickej kompozícii textu. Tým spadá do typu diel, ktoré v našom prostredí Hornáková hodnotí ako texty autorov etnických menšín s novšími stratégiami, stavajúcimi do centra záujmu nielen etnické skupiny, ale i marginalizované skupiny v rámci týchto komunit (Hornáková, 2007) – v tomto prípade ženy. Tie potom autor zobrazuje v komplikovaných životných situáciách tiahnučich sa celými generáciami, prostredníctvom ktorých demonštruje kultúrne špecifiká tej-ktorej kultúry alebo komunity (ibid.).

Medzi kľúčové okruhy na tematickom pláne v románe patrí rodová problematika, diskriminácia, otázka vzdelávania, odolávanie voči násiliu a vzbura. Všetky tieto okruhy sú však prezentované na pozadí špecifického multikultúrneho kontextu, ktorý akoby určuje, ako sa budú ďalej v texte rozvíjať. Mariam, pochádzajúca z prostredia určeného tradičnými kultúrnymi a náboženskými hodnotami, privedie osud do manželstva s Rašídom, takmer o 20 rokov starším Paštúnom. Rašíd vyznáva konzervatívny spôsob života, Mariam zakáže vychádzať samej von na ulicu a prinúti ju nosiť burku – tradičný odev zahalujúci celé telo a tvár s výnimkou očí – s odôvodnením, že „*tvár ženy je záležitosťou len jej muža*“ (Hosseini, 2008, s. 67). Takáto reprezentácia v istom zmysle napĺňa víziu anticipovaného čitateľa zo západnej kultúry. Po presťahovaní sa do Kábulu sa však Rašíd zmení na násilníka a Mariam začne psychicky i fyzicky týrať. Tento rozmer sa čitateľovi predstavuje i prostredníctvom niekedy až extrémne vyhranených názorových formulácií antagonistu Rašída, pokiaľ ide o jeho politické, náboženské, ale aj rodové stanoviská, a to najmä v súvislosti so ženami. Prekvapivou snád' nie je ani Mariamina odozva, ktorá takéto zaobchádzanie prijíma s pokorou a nevzdoruje mu, pretože má zakorenenú – a teda istým spôsobom kultúrne podmienenú – predstavu, že ako nemanželské dieťa – „*harami*“ – si nič iné ani nezaslúži. Dojem kultúrnej podmienenosti tejto predstavy ešte zosilňuje jej jazykové stvárnenie, ponechané v jazyku dari – v jazyku, v ktorom Mariam týmto slovom už od mala označovala aj jej matka.

Odlisnú perspektívu podáva príbeh Laily, ktorý sa začína v Kábule na konci 80. rokov minulého storočia. V kontraste s Mariaminým detstvom predstavuje kultúrno-spoločenský kontext z iného uhla pohľadu, pretože Laila pochádza z modernejšej rodiny, ktorá vo výchove dbá najmä na vzdelanie. Na pozadí rozprávania o Lailinom detstve je predstavený i vývoj udalostí v hlavnom meste, počnúc spomienkami na obdobie sovietskej okupácie, bombardovanie Kábulu v 90. rokoch 20. storočia a masovú emigráciu. Explicitne tieto udalosti opisujú len dospelé postavy. Laila ich vníma z pohľadu dieťaťa a najviac trpí, keď z krajiny odchádza jej detská láska – paštúnsky chlapec Tarik. Táto časť príbehu sa však uzatvára, keď Laila stratí svojich rodičov a keďže v súdobom dianí nemôže ako žena ostať sama, stane sa druhou Rašídovou manželkou. Tým sa príbehy protagonistiek spoja v spoločné svedectvo o živote ženy ako manželky, matky a priateľky v nepokojnom Afganistane na prelome storočí.

Rozprávanie o spolužití Mariam, Rašída a Laily ďalej vypovedá o politicko-spoločenských zmenách v krajine – najmä po nástupe Talibanu – a retrospektívne hodnotí rôzne obdobia ostatných desaťročí. Tie bilancuje vždy len Rašíd alebo vzdelaná Laila, nikdy nie Mariam, ktorá reprezentuje tradičné vnímanie. Laila svoje náhľady ako moderná vzdelaná žena podáva v porovnaní s Rašídom kontrastne, čím opäť čitateľovi, ktorý je oboznámený s dianím v krajine prevažne

len cez prizmu médií v posledných dvoch dekádach, ponúka odlišnú perspektívu a optikou kultúrno-spoločenských zmien spojených s právami žien reflektuje aj premenlivý charakter Afganistanu v rôznych obdobiach.

„*Sloboda a príležitosti, ktorým sa ženy tešili v rokoch 1978 až 1992, boli dnes už minulosťou – Laila si vždy spomenula, čo jej povedal Babi o rokoch komunistickej vlády: Laila, toto sú dobré časy pre ženy v Afganistane. Keď v apríli 1992 prevzali moc mudžahedíni, Afganistan bol premenovaný na Afganský islamský štát. Najvyšší súd vedený Rabbáním teraz zaplnili extrémne konzervatívni mullovia a tí odstránili nariadenia z komunistickej éry, garantujúce ženám práva. Namiesto nich im prikázali zahalovať sa, zakázali cestovať bez mužského príbuzného a neveru trestali ukameňovaním. Aj keď treba priznať, že reálne presadzovanie týchto právnych nariadení bolo nanajvýš sporadické. No tlačili by na nás omnoho viac, keby ich tolko nezamestnávalo vzájomné zabíjanie a vraždenie civilistov, ako sme my, povedala raz Laila Mariam“ (Hosseini, 2008, s. 201).*

Hosseini v románe motivicky prepája nepokoje a násilie v krajine s utláčaním Laily a Mariam v Rašídovej domácnosti, čím v rámci čitateľskej recepcie zintenzívňuje silu výrazu. So stupňujúcou sa napätou atmosférou v Afganistane preto rastie i Rašídovo násilie voči manželkám, ktoré zastaví až revolta tichej Mariam, ktorá ho zavraždí, aby zachránila Lailu. Mohlo by sa zdať, že toto je jeden z najsilnejších motívov v románe, avšak ten príde až neskôr, keď sa Mariam rozhodne k svojmu činu priznať. Prirodzene, v tomto období jej zaň hrozí smrť, avšak proces s Mariam vyznieva prekvapivo – talib, ktorý súd vedie, sa jej snaží dať šancu, aby sa hájila a zachránila sa. Tu možno opäť badať Hosseiniho narúšanie čierneho-bieleho hodnotenia situácie a rozloženia síl v Afganistane. Mariam však rezignuje, pretože chce ochrániť Lailu a jej deti. Na druhej strane tento skutok vníma aj ako prejav vlastnej vôle, snáď prvý vo svojom živote, a verí, že po smrti bude konečne slobodná.

Kritika i čitateľská verejnosť venovali Hosseiniho románu *Tisíc žiarivých slnôk* nemalú pozornosť, a to tak v pozitívnom ako aj negatívnom zmysle. Mnohí s nadšením prijali silný príbeh žien z afganského prostredia, na druhej strane bola príbehu vyčítaná prílišná emocionálnosť až sentimentálnosť. Zaujímavé však je, že v porovnaní s *Majstrom šarkanov* sa v tomto diele kritika v značnej miere sústredila práve na špecifika prítomné na jazykovom pláne, ktoré odrážajú koexistenciu viacerých kultúrnych spoločenstiev v Afganistane alebo vytvárajú kontrast medzi anglofónnym a afganským kontextom. Dr. Donald Wright v tejto súvislosti uvádza, že je „fascinujúce, ako Hosseiniho spracovanie príbehu konfrontuje čitateľa s cudzojazyčnými prvkami“ (Wright, 2011, nečíslované), pričom opisuje už spomínanú stratégiu, v rámci ktorej sú inojazyčné prvky hneď v texte

akoby „preložené“ do angličtiny. Wright túto stratégiu ďalej vyzdvihuje, pretože v porovnaní s inými autormi z anglofónneho prostredia, pri ktorých prácach prezentujúcich odlišné kultúrne prostredie má čitateľ ešte i dnes v prevažnej miere pocit, že všetci hovoria po anglicky (ibid.), v románe *Tisíc žiarivých slnk* môže ľahko identifikovať na jazykovom pláne nielen odlišnosť kontextu, v ktorom sa príbeh odohráva, ale čiastočne i rozdiely v rámci tohto kontextu samotného. To je práve jedna zo základných črt súčasnej prózy amerických etnických autorov. Táto stratégia podľa vyčlenených východísk odráža i kultúrno-spoločenské pozadie autora, avšak treba upozorniť na to, že v porovnaní s dielami skoršej proveniencie, práve Wrightom spomínané približovanie špecifických prvkov v angličtine, ale aj ich grafické odlišenie od ostatného textu, demonštruje okrem snahy zachovať dielo pre čitateľa z anglofónnej kultúry zrozumiteľné aj istý posun v prezentovaní autorovej zmiešanej identity.

Ak sa teda v daných súvislostiach sústredíme na stratégie využité v jazykovej kompozícii románu, možno v nej rozlíšiť tri základné kultúrno-komunikačné javy. Prvým z nich je začlenenie konkrétnych jazykových, materiálnych a kultúrno-kontextových špecifik, ktoré autor využitím kreolizačných prekladových postupov čitateľovi približuje. Takáto práca s jazykom a exotickými prvkami je pre príjemcu zrozumiteľná a reflektuje tak v texte interkultúrnu konfrontáciu. Pre názornosť uvádzame niekoľko príkladov, ktoré mapujú uvedené autorove postupy v románe *Tisíc žiarivých slnk* (pozri tabuľku č. 1a).

Tabuľka č. 1a: Prehľad kultúrno-komunikačných stratégií pri materiálnych, jazykových a kultúrno-kontextových špecifikách v románe *Tisíc žiarivých slnk* (2007).

Prezentované špecifiká	Kultúrno-komunikačná stratégia
He didn't have the dil , the heart, for it. (s. 7)	Autor špecifiká ponecháva v jazyku <i>fársí</i> alebo <i>dari</i> a od ostatného textu ich odlišuje kurzívou. V snahe priblížiť ich čitateľovi volí vnútrotextové doplňujúce vysvetlenie, ktoré špecifiká objasňuje, avšak nenaruša dynamiku príbehu. Táto stratégia je v texte relatívne jednotná.
No, na fahmidi , you don't understand. (s. 44)	
Her honor, her namoos , was something worth guarding to him. (s. 80)	
You mean our aroos , our daughter-in-law. (s. 126)	

Druhú skupinu kultúrno-komunikačných stratégií na jazykovom pláne románu predstavujú postupy, v rámci ktorých autor do textu zakomponováva jazykové, materiálne alebo kultúrno-kontextové špecifiká, ktoré potom ďalej nerozvá-

dza (pozri tabuľku č. 1b). Často sa tento postup využíva napríklad pri osloveniach alebo pozdravoch, pri ktorých je však zo situačného kontextu zrejmé, aký význam indikujú. Čitateľ však isté indicie dostáva i v ostatných prípadoch, preto ich význam vždy aspoň čiastočne vytuší, i napriek tomu, že ho nemôže dešifrovať úplne. Wright v tejto súvislosti pozitívne hodnotí i stratégiu, vďaka ktorej Hosseini čitateľa s niektorými špecifikami konfrontuje a postupne oboznamuje v celom románe, pričom v závere už príjemca dokáže ich význam identifikovať i samostatne (Wright, 2011).

Tabuľka č. 1b: Prehľad kultúrno-komunikačných stratégií pri materiálnych, jazykových a kultúrno-kontextových špecifikách v románe *Tisíc žiarivých slnk* (2007).

Prezentované špecifiká	Kultúrno-komunikačná stratégia
There. Looks like you are in luck, dokhtar jo . That's his car. (s. 31)	Autor špecifiká ponecháva v jazyku <i>fársí</i> alebo <i>dari</i> a od ostatného textu ich odlišuje kurzívou. Bližšie ich nešpecifikuje, ale zo situačného kontextu je zrejmé, aký význam nesú.
Is there something I can do for you, hamshireh ? (s. 385)	
Mariam was five years old the first time she heard the word harami . (s. 3)	Autor špecifiká ponecháva v jazyku <i>fársí</i> alebo <i>dari</i> a od ostatného textu ich odlišuje kurzívou. Explicitne ich nešpecifikuje, avšak zo situačného kontextu vyplýva, k akému významu sa viažu.
She poured water for him from aftawa to wash his hands with. (s. 68)	
She sliced eggplants for borani , and cooked leeks and ground beef for aushak . (s. 87)	
The qurmas were always too salty. (s. 99)	

Tretiu skupinu kultúrno-komunikačných stratégií prítomných na jazykovom pláne tohto románu tvoria postupy, ktoré do textu zakomponujú špecifiká zobrazujúce kontakt viacerých kultúrnych kontextov v rámci krajiny, ktoré autor indikuje explicitnou informáciou o ich odlišnosti. Ide najmä o rozdiely medzi jazykmi etnických skupín v Afganistane alebo ich odlišných nárečí či prízvukov. Prirodzene, je otázne, do akej miery by ich potenciálny príjemca dokázal identifikovať. Hosseini preto do textu okrem graficky odlišených špecifik v takomto prípade vkladá aj informáciu, že tá-ktorá postava používa iný jazyk, nárečie alebo má odlišný prízvuk, prípadne opisuje komunikačnú situáciu medzi predstaviteľmi odlišných spoločensko-kultúrnych kontextov.

Takáto stratégia je v próze amerických autorov etnických menšín zriedkavá. Vo väčšej miere sa využíva na zobrazenie odlišností medzi kultúrou dominantnou (spravidla anglofónnou) a podradenou, na vyjadrenie odlišností medzi jazykom väčšinového (anglofónneho) a menšinového kontextu alebo na demonštrovanie odlišných foriem angličtiny používanej v rámci spoločného priestoru rôznymi etnickými skupinami. V menovaných situáciách by bol pre čitateľa takto vyjadrený konflikt zrozumiteľný, keďže by vždy bol zastúpený jazyk, ktorý mu je známy, a v kontraste s ním čiastočne prezentovaný iný jazyk. V tomto prípade by mu však boli neznáme oba kontexty. Hosseini ich preto premostuje a transponuje ich do anglického jazyka, čím sa pre príjemcu stáva sprostredkovateľom kultúrne podmienených odlišností (pozri tabuľku č. 1c). Neskôr v texte tieto rozdiely dokáže príjemca čiastočne identifikovať i sám, najmä pokiaľ sú prepojené s postavami, ktoré už rozlišuje, alebo so zmenou prostredí, ku ktorým sa – ako sa dozvedel z románu – viaže istá forma jazyka, nárečia alebo dialektu. To v texte iniciuje zaujímavú komunikačnú situáciu. Nasledujúce ukážky demonštrujú, aké postupy v tomto prípade Hosseini využíva.

Tabuľka č. 1c: Prehľad kultúrno-komunikačných stratégií pri materiálnych, jazykových a kultúrno-kontextových špecifikách v románe *Tisíc žiarivých slnk* (2007).

Prezentované špecifiká	Kultúrno-komunikačná stratégia
She was unaccustomed to the Kabuli dialects of his Farsi, and to the underlying layer of Pashto accent, the language of his native Kandahar. (s. 56)	Autor explicitne opisuje rozdielnosť jazykových prejavov postáv z odlišných kultúrno-spoločenských prostredí, v texte ich však ďalej nedemonštruje.
And everywhere Mariam heard the city's peculiar dialect: "Dear" was jan instead of jo , "sister" became hamshira instead of hamshireh , and so on. (s. 72)	Autor explicitne opisuje rozdielnosť jazykových prejavov postáv z odlišných kultúrno-spoločenských prostredí. Rozdiely zakomponováva i do textu a vysvetľuje ich.
Don't worry. Take your time. Go on, hamshireh . (s. 387)	Autor využíva viackrát vysvetlené špecifické prvky, preto má čitateľ vzhľadom na situačný kontext možnosť identifikovať ich kultúrnu podmienenosť.
Is there something I can do for you, hamshireh ? (s. 385)	
The little girl looks up. Outs down the doll. Smiles. Laila jo ? (s. 390)	

Uvedené ukážky kultúrno-komunikačných stratégií naznačujú, akým spôsobom reflektuje Hosseini špecifiká vyjadrené v tematickej kompozícii románu v jeho jazykovej výstavbe. Autor sa v texte primárne nesústreďí na zobrazenie mocenských vzťahov medzi spoločensko-kultúrnymi kontextami a príjemcovi na pozadí silného príbehu protagonistiek podáva obraz o meniacom sa charaktere a kultúrnej rozmanitosti krajiny. To adekvátne reflektujú i postupy, ktoré používa v jazykovom pláne, indikujúcim v tomto prípade i jazykové rozdiely medzi jednotlivými kultúrno-spoločenskými kontextami.

Na tomto mieste by sme sa opäť mohli zamyslieť, či je možné zachytiť špecifiká takto koncipovaného textu v plnom rozsahu i v procese prekladu. V prípade románu *Tisíc žiarivých slnôk*, kde Hosseiniho pozícia mediátora kultúrnych rozdielov vystupuje na jazykovom pláne textu do popredia ešte intenzívnejšie, stála prekladateľka Mária Galádová naozaj pred neľahkou úlohou. V porovnaní so stratégiami prekladov iných textov autorov etnických menších, ktorým by sme mohli vyčítať výrazné nadbiehanie slovenskému čitateľovi, Galádová zvolila odlišné postupy, ktoré pri preklade daného typu textu pôsobia ucelene, nenarúšajú dynamiku príbehu a vo väčšej miere rešpektujú i kultúrno-komunikačné stratégie autora originálu. Pri analýze týchto postupov sa sústreďíme najmä na tri vyčlenené kultúrno-komunikačné situácie, a to na reflektovanie prekladateľských stratégií v prípade, že autor využíva transpozičné, akoby prekladateľské, postupy už v origináli, analýzu prekladateľských stratégií, ak autor zámerne špecifiká čitateľovi nepribližuje, a reflektovanie prekladateľkiných riešení v prípade, že autor originálu premostuje jazykové rozdiely medzi spoločensko-kultúrnymi kontextami obsiahnutými v texte románu.

Prvá vyššie opísaná situácia je pre americkú etnickú prózu najpríznačnejšia. Dominantnú pozíciu má aj na jazykovom pláne Hosseiniho diel. Prekladateľské riešenia v prípade románu *Tisíc žiarivých slnôk* reflektujú vcelku jednotnú koncepciu, v ktorej Galádová viac-menej kopíruje transpozičné postupy, ktoré do textu zakomponoval už autor originálu. Takéto riešenie hodnotíme pozitívne, pretože v plnom rozsahu zachováva špecifiká pôvodného textu, zároveň reflektuje aj kultúrno-komunikačný zámer autora a neovplyvňuje dynamiku textu. Prirodzene, prekladateľka špecifiká čiastočne približuje nášmu čitateľovi ich prispôbením slovenským fonetickým a gramatickým pravidlám, čím však interkultúrne napätie nenarúša. Táto stratégia je relatívne jednotná v celom texte prekladu, pričom zachovaná je i grafická podoba riešení. Výsledný komunikát tak vyznieva omnoho autentickejšie. Zvolené riešenia pôsobia prirodzene, vnútrotextová explikácia je použitá v takej miere, akú v texte originálu stanovil už sám autor a prekladateľka tak nespôsobuje neopodstatnené významové odchýlky či posuny, čím zachováva komunikačný zámer autora, ale aj estetické vyznenie románu v jeho prekladovej podobe (pozri tabuľku č. 2a).

PREKLADATELSKÉ LISTY 2

Tabuľka č. 2a: Prehľad prekladateľských stratégií pri preklade materiálnych, jazykových a kultúrnych špecifik v románe *Tisíc žiarivých slnôk* (2009).

Kultúrne podmienené špecifiká v origináli	Kultúrne podmienené špecifiká v preklade	Kultúrno-komunikačné prekladateľské stratégie
He didn't have the dil , the heart, for it. (s. 7)	Nemal dil , nemal srdce to urobiť. (s. 10)	Prekladateľka zachováva transpozičné postupy použité v texte originálu. Čiastočne ich upravuje foneticky a prispôbuje ich pravidlám slovenského pravopisu. Túto stratégiu využíva v obdobných situáciách prevažne v celom texte, čo hodnotíme pozitívne.
No, na fahmidi , you don't understand. (s. 44)	Nie, na fahmidi , nerozumieš mi. (s. 39)	
You mean our aroos , our daughter-in-law. (s. 126)	Myslíš našu nevestičku, našu arus . (s. 100)	
A khastegar . A suitor. His name is Rasheed. (s. 46)	Chastegara . Nápadníka. Volá sa Rašíd. (s. 40)	
Tabreek . Congratulations. (s. 54)	Tabrik . Blahoželám. (s. 46)	

Obdobnú koncepciu využíva Galádová i v pasážach, kde autor necháva kultúrne podmienené špecifiká bez doplňujúceho vysvetlenia. Hosseini túto stratégiu používa uvážene a do textu ju zakomponováva len vtedy, ak verí, že čitateľ buď zo situačného kontextu alebo z informácií predstavených v predošlých častiach textu dokáže význam špecifik identifikovať. V prípade prekladu prózy amerických autorov etnických menšín možno v textoch pozorovať časté približovanie týchto špecifik obdobným spôsobom, aký bol využitý v prvej opísanej kultúrno-komunikačnej situácii. V tom prípade však výslednému komunikátu možno v niektorých prípadoch vyčítať prílišnú explikatívnosť, pretože takto zvolená koncepcia môže značne narušovať dynamickosť textu. Niektoré špecifiká tak v románe *Tisíc žiarivých slnôk* čitateľovi objasňuje i Galádová, avšak tento postup volí strategicky a veľmi ojedinele. Vo väčšine prípadov však dynamickosť zachováva, keďže vo väčšej miere rešpektuje autorovu koncepciu a v prekladovom texte sa snaží jeho postupy kopírovať. Tak ako v predchádzajúcom prípade, ďalšie priblíženie príjemcovi, ktoré v tejto situácii potom prekladateľka volí, je prispôbenie kultúrne podmienených špecifik slovenským fonetickým a gramatickým pravidlám (pozri tabuľku č. 2b).

Tabuľka č. 2b: Prehľad prekladateľských stratégií pri preklade materiálnych, jazykových a kultúrnych špecifik v románe *Tisíc žiarivých slnôk* (2009).

Kultúrne podmienené špecifiká v origináli	Kultúrne podmienené špecifiká v preklade	Kultúrno-komunikačné prekladateľské stratégie
She sliced eggplants for borani , and cooked leeks and ground beef for aushak . (s. 87)	Krájala baklažány na šalát borani , dusila pór a mlela hovädzie na omáčku aušak . (s. 70)	Prekladateľka zachováva grafické odlišenie špecifik a prispôbuje ich slovenským fonetickým a gramatickým pravidlám.
A revolutionary council of the armed forces has been established, and our watan will now be known as the Democratic Republic of Afganistan. (s. 100)	Bol ustanovený revolučný výbor ozbrojených síl a naša watan , naša vlasť, bude odteraz Afganskou demokratickou republikou. (s. 80)	Špecifiká objasňuje, avšak zvolený spôsob nenaruša dynamickosť textu. Tento postup využíva ojedinele, nepôsobí preto rušivo.
There. Looks like you are in luck, dokhtar jo . That's his car. (s. 31)	Tu sme. Zdá sa, že máš šťastie, dochtar džo . Tam je jeho auto. (s. 29)	Prekladateľka zachováva grafické odlišenie špecifik a prispôbuje ich slovenským fonetickým a gramatickým pravidlám.
Is there something I can do for you, hamshireh ? (s. 385)	Čím vám môžem poslúžiť, hamšireh ? (s. 310)	Ďalej ich nerozvádza, čím demonštruje, že rovnako ako autor textu originálu necháva príjemcovi priestor oboznámiť sa s danými špecifikami buď zo situačného alebo komunikačného kontextu.
Mariam was five years old the first time she heard the word harami . (s. 3)	Mariam mala päť rokov, keď prvýkrát počula slovo harami . (s. 7)	
She poured water for him from aftawa to wash his hands with. (s. 68)	Priniesla aftawu a liala mu z neho vodu na ruky, aby sa mohol umyť. (s. 56)	
The qurmas were always too salty or too blend for his taste. (s. 99)	Qormy boli vždy buď príliš slané, alebo úplne bez chuti. (s. 79)	

V prezentovanej kultúrno-komunikačnej situácii sa Galádová prejavuje ako dôsledná mediátorka kultúrnych podmienených špecifik textu. Je totiž zrejmé, že prekladateľské postupy volí premyslene – tak, aby nenarušila zámer ani stratégie autora, a aby výsledný komunikát pôsobil zrozumiteľne, ale aj autenticky. Dokon-

ca i v prípadoch, kde odhliadnuc od stratégie autora originálu špecifikuje či už jazykové alebo kultúrne javy, ktoré považuje pre nášho čitateľa za neidentifikovateľné, pôsobia jej riešenia nenútené a funkčne. Odchýlky od autorových postupov koncipuje opatrne, a to len v prípadoch, kde interpretačne nenaruša kompozíciu konštruovanú s istým zámerom. Preto napríklad vôbec nepociťujeme ako rušivé vnútrotextové objasnenie v prípade priblíženia názvov jedál – ako napríklad šalát „*borani*“ alebo dusená omáčka „*aušak*“. Na druhej strane zaznamenávame, že takéto riešenie prekladateľka nikdy nevolí v prípade, keď by mohla negatívne ovplyvniť či už kultúrno-komunikačnú alebo estetickú hodnotu diela.

Tento rozmer je ešte výraznejší v prípade tretej opísanej kultúrno-komunikačnej situácie v danom románe, v rámci ktorej Hosseini sprostredkúva čitateľovi dodatočnú informáciu o jazykových rozdieloch odlišných kultúrno-spoločenských kontextov prezentovaných v románe. Galádová si je pri preklade tejto stratégie vedomá a s presnosťou identifikuje, k akým kultúrnym či priestorovým javom sa v texte viaže. Pri transfere špecifik do slovenského jazyka dodržiava postupy, ktoré v texte originálu zvolil autor, pričom jasným ale nenúteným spôsobom čitateľovi naznačuje, v akom kontexte sa momentálne postavy nachádzajú, prípadne odkiaľ pochádzajú. V častiach opisujúcich rozdiely v jazykovom prejave postáv alebo už priamo včlenených odlišných prvkov prevažne nasleduje autorovu stratégiu, pričom – rovnako ako i v ostatných situáciách – špecifiká upravuje foneticky a gramaticky. Uváženosť prekladateľkiných postupov ako i taktická premyslenosť jej koncepcie sú najmarkantnejšie na miestach, kde sa prekladateľka predsa len uchýli k priblíženiu špecifik čitateľovi a túto autorovu stratégiu intenzifikuje. Práve tu je evidentné, že autorov kultúrno-komunikačný zámer dešifrovala v plnom rozsahu a v snahe zachovať ho v procese prekladu naň čitateľa miestami nevtieravo upozorňuje (pozri tabuľku č. 2c).

Tabuľka č. 2c: Prehľad prekladateľských stratégií pri preklade materiálnych, jazykových a kultúrnych špecifik v románe *Tisíc žiarivých slnôk* (2009).

Kultúrne podmienené špecifiká v origináli	Kultúrne podmienené špecifiká v preklade	Kultúrno-komunikačné prekladateľské stratégie
She was unaccustomed to the Kabuli dialects of his Farsi, and to the underlying layer of Pashto accent, the language of his native Kandahar. (s. 56)	Nebola zvyknutá na kábulské <i>fársí</i> , ktorým hovorila, na silný paštúnsky prízvuk – vplyv jazyka jeho rodného Kandaháru. (s. 48)	Prekladateľka nasleduje postupy použité v texte originálu. Odklonom je len grafické zdôraznenie jazyka <i>fársí</i> kurzívou. Túto stratégiu používa v celom texte.

And everywhere Mariam heard the city's peculiar dialect: "Dear" was jan instead of jo , "sister" became hamshira instead of hamshireh , and so on. (s. 72)	Odvšadiaľ k nej doliehal zvláštny kábulský dialekt. „Milý“ bol džan namiesto džo , „sestra“ bola hamšira namiesto hamšireh , a tak ďalej. (s. 59)	Prekladateľka rešpektuje kultúrno-komunikačné stratégie použité v origináli. Rovnako ako v celom texte špecifiká upravuje foneticky a gramaticky.
Is there something I can do for you, hamshireh ? (s. 385)	„Čím vám môžem poslúžiť, hamšireh ?“ pýta sa herátskym dialektom. (s. 310)	Prekladateľka autorovu stratégiu zosilňuje zdôraznením zámeru, ktorým je podmienená.
Don't worry. Take your time. Go on, hamshireh . (s. 387)	A neponáhľajte sa. Tak choďte, hamšireh . (s. 312)	Prekladateľka rešpektuje kultúrno-komunikačné stratégie použité v origináli. Rovnako ako v celom texte špecifiká upravuje foneticky a gramaticky.
The little girl looks up. Puts down the doll. Smiles. Laila jo ? (s. 390)	Dievčatko dvíha hlavu, kladie bábiku na stôl a usmieva sa. Laila džo ? (s. 314)	V týchto pasážach už čitateľ pravdepodobne dokáže stratégiu identifikovať.

ZÁVER

Je zrejmé, že Mária Galádová v preklade románu *Tisíc žiarivých slnôk* volí prekladateľskú koncepciu zachovávajúcu kultúrno-komunikačný zámer autora, nepotierajúcu interkultúrne napätie v románe a rešpektujúcu akékoľvek špecifiká prítomné v tomto texte. Takto vypracovaný výsledný komunikát sa v prípade prekladu prózy amerických autorov etnických menšín stáva plnohodnotným priestorom pre zaujímavú formu interkultúrnej komunikácie a hoci v prípade prekladu do slovenčiny tento román vstupuje do nového, relatívne odlišného kontextu, možno konštatovať, že si v prevažnej miere zachováva svoj hĺbkový invariantný význam. Prekladateľka v tomto prípade evidentne dokáže identifikovať osobitosti tohto druhu prózy či už na tematickom alebo jazykovom pláne, ako aj rozoznať ich kultúrno-komunikačnú determinovanosť. V prevažnej miere preto volí zdanlivo najjednoduchšiu, ale podľa nášho názoru v prípade súčasnej prózy amerických autorov etnických menšín aj najadekvátnejšiu taktiku a reprodukuje postupy, ktoré si zvolil autor pôvodného textu. Vďaka tomu v oveľa väčšej miere zachováva interkultúrne napätie prítomné v pôvodnom texte a neovplyvňuje negatívne kultúrno-komunikačné či estetické vyznenie výsledného komunikátu.

LITERATÚRA

- BHABHA, H. K.: *The Location of Culture*. New York : Routledge, 1994. 304 s. ISBN 978-041505406-5.
- BOOKBROWSE.COM – HOSSEINI, K.: *Author Interviews: Khaled Hosseini*. [online]. Bookbrowse.com, 2007. [cit: 2012-03-04]. Dostupné na internete: <http://www.bookbrowse.com/author_interviews/full/index.cfm?author_number=900>.
- GENTZLER, E.: *Translation and Identity in the Americas: New Directions in Translation Theory*. New York : Routledge, 2007. 232 s. ISBN 978-0415774512.
- GROMOVÁ, E.: *Preklad a kultúra. Nové interdisciplinárne trendy v translatologickom výskume*. In: *Preklad a kultúra*. Nitra : FF UKF, 2004. s. 59 – 66. ISBN 80-8050-703-1.
- HALL, S.: *Cultural Identity and Diaspora*. In: *Contemporary Postcolonial Theory. A reader*. London : Arnold, 2003. s. 110 – 121. ISBN 0-340-65288-8.
- HEVEŠIOVÁ, S.: *Preklad ako forma interkultúrneho dialógu v postkoloniálnej ére*. In: *Preklad a tľmočenie 7*. Banská Bystrica : FF UMB, 2006. s. 59 – 64. ISBN 80-8083-342-7.
- HEVEŠIOVÁ, S.: *Language: a Medium of Resistance*. In: *Multicultural Awareness. Reading Ethnic Writing*. Nitra : UKF, 2008. s. 99 – 110. ISBN 978-80-8094-439-1.
- HEVEŠIOVÁ, S.: *Preklad umeleckých textov optikou postkoloniálnej translatológie*. In: *Tvorivé prekladateľské reflexie. Umelecký preklad v teórii a praxi*. Brno : Tribun EU, 2011. s. 10 – 28. ISBN 978-80-7399-352-8.
- HORNÁKOVÁ, L.: *Echo interkultúrneho dialógu v preklade románu Out of Furnance*. In: *Preklad a kultúra 2*. Nitra : FF UKF, 2007. s. 421 – 431. ISBN 978-80-8094-233-5.
- HOSSEINI, K.: *A Thousand Splendid Suns*. New York : Bloomsbury, 2007. 432 s. ISBN 1-59448-950-5.
- HOSSEINI, K.: *Tisíc žiarivých slnk*. Preložila Mária Galádová. Bratislava : Ikar, 2009. 328 s. ISBN 978-80-551-865-9.
- JANECOVÁ, E.: *The Immigrant Experience and its Representation in Literature*. In: *Literature and Culture*. Nitra : UKF, 2010. s. 61 – 85. ISBN 978-80-8094-790-3.
- JANECOVÁ, E.: *Americká šalátová misa v slovenskej prekladovej kuchyni. O preklade americkej etnickej prózy*. In: *Tvorivé prekladateľské reflexie. Umelecký preklad v teórii a praxi*. Brno : Tribun EU, 2011. s. 28 – 40. ISBN 978-80-7399-352-8.
- KATAN, D.: *Translating Cultures. An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators*. Manchester : St. Jerome Publishing, 2004. 270 s. ISBN 1-900650-73-8.
- LOTMAN, J. M.: *Text a kultúra*. Bratislava : Archa, 1994. 100 s. ISBN 80-7115-066-5.
- POPOVIČ, A.: *Teória umeleckého prekladu. Aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. Bratislava : Tatran, 1975. 293 s.
- POPOVIČ, A. a kol.: *Originál/Preklad. Interpretačná terminológia*. Bratislava : Tatran, 1983. 362 s.
- STUHR, R.: *Reading Khaled Hosseini*. Santa Barbara, Denver, Oxford : Greenwood Press, 2009. 139 s. ISBN 978-0-313-35512-7.
- VILIKOVSKÝ, J.: *Preklad ako tvorba*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1984. 234 s.
- WOLF, M.: *Culture as Translation – and Beyond Ethnographic Models of Representation in Transla-*

tion Studies. In: Crosscultural Transgressions. Research Models in Translation Studies II. Historical and Ideological Issues. Manchester : St. Jerome Publishing, 2002. s. 180 – 192. ISBN 1-90065-047-9.

WRIGHT, CH.: *Exophony and Literary Translation. What it Means for the Translator When a Writer Adopts a New Language*. In: Target. ISSN 09241884 , 2010, roč. 22, č. 1, s. 22 – 39.

RESUMÉ

The article focuses on the specifics of translating contemporary American ethnic minority writing and the intercultural dimension encountered within that process. It describes the principal characteristics and interpretative basis of American ethnic minority prose, which are markedly influenced by the wider socio-cultural and literary context, and it deals with the problems encountered in the process of translation. These are presented via a comparative analysis of the original and translated text of the novel *A Thousand Splendid Suns* by the Afghan-American writer Khaled Hosseini. The article focuses particularly on cultural-communication specifics within the text and the possibilities of their transfer into Slovak translation.

Mgr. Emília Janecová, PhD.

Katedra translatológie

Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre

Štefánikova 67

949 74 Nitra

e.janecova@gmail.com

Tento príspevok je výstupom z výskumného projektu KEGA -> 039UKF-4/2012 - Vyučovanie súčasných anglofónnych literatúr ako prostriedok posilňovania kreatívneho a kritického myslenia, riešeného na Katedre anglistiky a amerikanistiky na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.